

СТАНОВЛЕННЯ НОРМ І ПРАВИЛ КОРПОРАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ – ЗАПИТ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Досліджено проблеми формування інституційного середовища корпоративної взаємодії в умовах глобалізації, геоекономічних викликів та появи нового типу соціальноорієнтованого господарювання. Виокремлено стабілізуючий вплив соціалізації бізнесу на суспільство у площині нових суспільних вимог. Розглянуто підходи щодо впровадження практики КСВ в аспекті новітніх тенденцій та стратегічних корпоративних цінностей, зорієнтованих на збалансування соціальної активності і зростання доходності активів компанії, модифікації поведінки ТНК на міжнародних ринках в умовах конкуренції, диверсифікації менеджменту з метою підвищення конкурентоспроможності корпорації, її репутації в площині формування та реалізації інвестиційних ресурсів, здійснення вертикальної та горизонтальної координації КСВ у процесі співпраці. Розкрито особливості імплементації практик КСВ в економічну діяльність вітчизняних суб'єктів господарювання. Вказано на трансформацію підходів до моделей корпоративної взаємодії відповідно до стандартів та тенденцій постіндустріального світового господарства. Узагальнено міжнародний досвід формування інституційного поля ТНК у частині КСВ з метою диверсифікації домінуючих напрямів корпоративної взаємодії в регулятивній політиці держави. Проаналізовано підходи до проблем КСВ міжнародних інститутів, національних урядів та глобальних компаній у площині формування умов координації взаємодії суб'єктів міжнародних економічних відносин. Виокремлено зрізи корпоративного управління – основу побудови фундаменту корпоративної політики в умовах глобалізації. Проведено компаративний аналіз підходів до КСВ в аспекті запиту суспільства на дотримання поваги до норм права, збереження навколишнього середовища, модернізації виробництва та безпеки життєдіяльності. Вказано на креативний механізм реалізації запиту суспільства в умовах соціалізації світової економіки: диверсифікація соціальних послуг та суб'єктів їх надання, стандартизація їх якості та векторна спрямованість соціальних потреб. Звернено увагу на необхідності коригування поняття “КСВ” у напрямку прийняття терміна з більш ширшим тлумаченням, яке б спрямовувалося на інші носії процесу глобалізації – державу, міжнародні та національні організації.

Ключові слова: *транснаціональна корпорація, інституційне середовище, корпоративна соціальна відповідальність, глобалізаційний процес, стратегічні імперативи.*

JEL: M14

Вступ. Глобалізація є якісно новим етапом розвитку світової економічної системи. Різні аспекти глобалізації відбуваються з участю найбільш впливових агентів – транснаціональних корпорацій (ТНК), корпоративне управління якими трансформується відповідно до змін, тенденцій і геоекономічних викликів. В умовах глобалізації

корпоративне управління відноситься до всієї системи управління та контролю в компаніях, включаючи бізнес-процеси, комерційні стратегічні корпоративні цілі та цінності, а також внутрішні та зовнішні контролюючі організаційно-економічні механізми та кодекси корпоративної поведінки [1].

Відбувається пошук оптимуму вирішення економічної складової діяльності компанії – отримання прибутку у безпосередній зв'язці реалізації корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) в соціокультурній та економічній площинах на засадах універсалізації інституційного поля корпоративної взаємодії.

Мета статті – дослідити формування інституційного середовища корпоративної взаємодії, виокремити стабілізуючий вплив соціалізації бізнесу на суспільства в умовах глобалізації, розкрити особливості імплементації пріоритетних напрямів КСВ в Україні.

Завдання статті полягають в узагальненні міжнародного досвіду формування інституційного поля ТНК в частині КСВ, виявленні впливу стратегічних імперативів КСВ на суспільства та особливостей їх імплементації в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування моделі корпоративного управління в контексті інституційних аспектів та проблематика формування засад корпоративної соціальної відповідальності бізнесу знайшла висвітлення в дослідженнях зарубіжних та вітчизняних науковців: Х. Боуена, М. Зігеля, А. Керолла, Ф. Котлера, М. Фрідмана, Ф. Фукуями, Д. Баюри, Л. Денисюка, Л. Лаптевої, М. Саприкіної, М. Стародубської.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ХХ ст. гострою стала проблема безальтернативного визнання потреби інституціоналізації корпоративного середовища. Це, безперечно, має охоплювати аспекти корпоративного управління в царині економічного, екологічного, соціального, інформаційного вимірів, визначення коридорів КСВ у регулятивній політиці держави, які мають бути напрацьовані і відображені в корпоративних кодексах, документах міжнародних інституцій, у форматах ініціатив глобального характеру. Історія становлення інституційного середовища ТНК (табл. 1) відображає появу перших “програмних” документів, в яких зроблена спроба нових підходів у сфері корпоративного управління. Ці документи стали поштовхом до нових стандартів і моделей стратегічного розвитку корпоративного середовища в міжнародному масштабі в умовах викликів глобалізації.

Таблиця 1

Становлення інституційного середовища ТНК

Документ	Рік	Основні положення
1	2	3
Доповідь комісії Тредуея (США)	1987	Роль, статус комітетів аудиту, концепція внутрішнього контролю.
Доповідь голови урядової комісії А. Кенбері (Великобританія)	1992	Унормування вимог до розкриття інформації компаніями, акції яких зареєстровані на Лондонській фондовій біржі.
Перший Кодекс корпоративного управління (Кодекс Кенбері, Великобританія)	1993	Реформування системи корпоративного управління.
Доповідь Руттемана (Великобританія)	1994	Удосконалення системи внутрішнього контролю та фінансової звітності корпорації.
Доповідь В'єно (Франція)	1995	Про особливості функціонування рад директорів публічних компаній у Франції.
Доповідь Ламфалуссі (ЄС)	2001	Про регулювання європейських цінних паперів.

Продовження таблиці 1

1	2	3
Закон Сарбейнса–Окслі (США)	2002	Основні положення щодо захисту прав акціонерів. Норми організації внутрішнього контролю в корпорації.
Доповідь Д. Хігса (Великобританія)	2003	Роль та ефективність невиконавчих директорів у системі організації корпоративного управління.
Доповідь Майнера (Великобританія)	2004	Огляд проблем голосування на загальних зборах акціонерів у Великобританії.

Примітка. Складено автором на основі [2].

На межі XX – XXI ст. відбулися якісні зміни в суспільному усвідомленні проблем корпоративного управління, що ознаменовані помітною активізацією уваги міжнародних інституцій, ділового співтовариства та наукової спільноти до аналізу проблеми сталого розвитку, який передбачає збалансованість економічних, соціальних та екологічних цілей суспільства [2].

Цей період ознаменувався більш потужним пошуком стандартів інституційної основи ТНК. Принципи, правила та норми поведінки компаній (табл. 2) були запропоновані такими впливовими міжнародними організаціями, як: Конфедерація європейських асоціацій акціонерів (“Євроакціонери”); Міжнародна мережа корпоративного управління (ММКУ); Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

Таблиця 2

Формування інституційної основи корпоративного управління

Назва організації	Основне завдання	Цілі і напрями діяльності
Конфедерація європейських асоціацій акціонерів (“Євроакціонери”)	Формування системи механізмів представництва інтересів акціонерів у межах Євроregionу	– Представництво і захист міно-ритарних акціонерів у країнах ЄС; – забезпечення прозорості діяльності функціонування фондових ринків; – створення ефективних механізмів для акціонерів щодо участі; – гармонізація акціонерного законодавства
Міжнародна мережа корпоративного управління (ММКУ)	Узагальнення досвіду розвитку механізмів корпоративного управління, стандартів корпоративної взаємодії, принципів відповідального інвестування	Створення норм щодо: – дотримання прав акціонерів; – прозорості корпорацій; – ефективності органів корпоративного управління; – можливості реалізації інтересів учасників корпоративних відносин
Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)	Міжнародна програма зі створення системи універсальних норм і стандартів корпоративного управління	Розроблення рекомендацій щодо оптимізації механізмів корпоративного управління в документі “Принципи корпоративного управління ОЕСР”

Примітка. Складено автором на основі [1,4].

Основним завданням корпоративного управління в названих міжнародних стандартах визначено формування ефективного захисту прав акціонерів на основі базових підходів до ефективної корпоративної політики: справедливість, відповідальність, прозорість, підзвітність. Зasadничим поняттям, що розглядається як основа побудови ефективних механізмів корпоративного управління, визначено “транспарентність”, яка реалізується в таких зрізах: прозорість структури власності, відносин з фінансово зацікавленими

особами, доступність та якісне розкриття інформації, фінансова прозорість. Важливою характеристикою принципів визначено їх еволюційність. Це означає, що вони повинні коригуватися відповідно до змін у розвитку корпоративного середовища. Згідно з принципами, відповідальність за формування ефективної нормативної бази покладено на уряди [2].

Для врегулювання питань синхронізації економічного розвитку ТНК та їх експансії у нові країни з темпами розвитку соціальних процесів у цих країнах з'являються нові формальні й неформальні інститути. Позитивним є створення "Global Compact" при ООН, що об'єднала ТНК, недержавні організації та міжнародні організації в питаннях регулювання діяльності транснаціональних корпорацій. Широкий спектр конструктивних ідей подано у Переліку принципів і кодексів для ділової практики соціальної відповідальності. До нього входить 21 документ, розроблений з 1989–2000 рр. До найбільш цікавих, але таких, що не замінюють інші документи даного переліку, можна віднести: "Принципи глобальної корпоративної відповідальності" (1995 р.), "Керівництво з нового світового порядку в бізнесі" (1995 р.), "Кодекс поведінки корпорацій" (1993 р.), "Міжнародні стандарти менеджменту навколишнього середовища" (1995 р.), "Кодекс етики міжнародного бізнесу для християн, мусульман та євреїв" [3].

За останні 10 років національні кодекси, що регулюють діяльність ТНК, були прийняті в 50 країнах, серед яких – Канада, Франція, Японія, США, Великобританія, а також у державах з перехідною економікою, зокрема в Польщі, Словаччині, Росії та Румунії. В Україні поки що не існує національного кодексу корпоративного управління, а затверджені Принципи корпоративного управління Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку мають рекомендаційний характер [1].

Проблемою корпоративної взаємодії більш предметно почали займатись міжнародні лідери бізнесу – 65 глобальних компаній, які вступили в діалог з іншими носіями процесу глобалізації для узгодження питань гармонізації глобальних ініціатив та проектів. Були створені діалогові площадки ТНК та впливових країн світу, спрямовані на гармонізацію корпоративних інтересів, компаній за умови відповідальної поведінки та національних урядів, формування умов координації взаємодії суб'єктів міжнародних економічних відносин.

Перерозподіл соціальних функцій у трикутнику "держава – ТНК – суспільство" стає дотичним у руслі формування КСВ як складової структурної композиції в розрізі нових інституційних проектів, відомої як CSR (Corporate social responsibility). Вона також відома як корпоративне громадянство (Corporate Citizenship), сталий відповідальний бізнес (Sustainable Responsible Business, SRB), корпоративна соціальна діяльність (Corporate Social Performance, CSP) та корпоративна відповідальність (Corporate Responsibility). Вчені не дійшли єдиної думки щодо визначення КСВ, проте в основі всіх положень лежать цілі, в яких зацікавлене суспільство: етичні, юридичні, комерційні очікування, повага до людей, їх інтелектуальний розвиток, охорона довкілля.

Більшість дослідників та практиків КСВ висловили думку, що сутність корпоративної соціальної відповідальності полягає в тому, що КСВ – це добровільна діяльність компаній приватного і державного секторів, спрямована на дотримання високих стандартів операційної та виробничої діяльності, соціальних стандартів та якості роботи з персоналом, мінімізацію шкідливого впливу на навколишнє середовище з метою вирівнювання наявних економічних і соціальних диспропорцій; створення довірливих взаємовідносин між бізнесом, суспільством і державою; покращення результативності бізнесу та показників прибутковості у довгостроковому періоді [4].

КСВ стала актуальною у другій половині ХХ ст., коли загострились соціально-економічні проблеми. Міжнародні експерти виділяють такі етапи становлення КСВ-стратегій:

- 1960 – середина 1970-х рр. – благодійні та меценатські ініціативи бізнесу;
- середина 1970 – початок 1980-х рр. – становлення стратегічної філантропії;
- кінець 1980-х рр. – початок ХХ ст. – розвиток соціальних інвестицій;
- 2000 р. – проголошення ініціативи ООН Глобального договору.

Глобальний договір ООН став базовим міжнародним проектом реалізації стратегії сталого розвитку та КСВ. Система його принципів націлена на дотримання прав людини, трудових відносин, екології та протидії корупції. В документі започатковані: Звіт з прогресу Глобального договору ООН (Communication on Progress COP); Звіт зі сталого розвитку Глобальної ініціативи зі звітності (Global Reporting Initiative – GRI); інші соціальні звіти.

Участь у глобальному договорі ООН – це вихід на міжнародні ринки, встановлення міжнародних ділових контактів, використання сировини та технологій науково-технічної перебудови. В запровадженні його принципів задіяні такі міжнародні інститути, як: Європейський форум груп впливу; Світова рада компаній зі сталого розвитку; Європейський альянс корпоративної соціальної відповідальності.

Крім того, існують інші теорії КСВ, які декларують необхідність дотримання поваги до норм права, збереження екології, модернізації технології виробництва та безпеки життєдіяльності. Це, зокрема, такі документи: “Доповідь про світові інвестиції 2012 Конференції ООН з торгівлі і розвитку” (ЮНКТАД), “Принципи міжнародного бізнесу”, а також “Повістка дня ХХІ століття”, прийнята Конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку (1992 р.). Таким чином, будується демократична, інноваційна модель впливу на соціально-економічні процеси і соціально відповідальна ТНК логічно вбудовується в цю модель як на соціальному, так і на економічному рівні [5].

Всі ці теорії передбачають чотири пріоритетні напрями діяльності: висування вимог та завдань, націлених на досягнення довгострокових переваг; відповідальне ведення бізнесу; включення соціальних потреб до стратегії; сприяння соціальному зростанню країни базування [6].

Існування різних теорій КСВ мають переваги і недоліки (табл. 3).

Таблиця 3

Порівняльна характеристика використання глобальної та локальної стратегії у сфері ТНК [7]

Стратегії КСВ	Переваги	Недоліки
Глобальна стратегія	<ul style="list-style-type: none"> – Уніфікація та покращення практики застосування стандартів у сфері КСВ – Інтегрована та стандартизована стратегія на глобальному рівні – Однакові політика, процеси, процедури та структури незалежно від культурного середовища	<ul style="list-style-type: none"> – Нечутливість до потреб та вимог локальних ринків – Погіршення якості контролю – Зниження легітимності підприємства для стейкхолдерів – Нескладна спрощена стратегія
Локальна стратегія	<ul style="list-style-type: none"> – Чутливість до потреб місцевого ринку – Висока адаптивність до змін – Базування на конкретних культурних цінностях та ментальності	<ul style="list-style-type: none"> – Використання неповноцінних стратегій, що не здатні повною мірою задовольняти потреби – Відсутність чіткого розподілення сфер відповідальності – Ігнорування глобальних стандартів – Занадто високий рівень контролю та координації процесів

Розвиток соціально відповідального бізнесу в Україні консолідується навколо проектів Глобального договору ООН, Представництва ООН в Україні, в полі зору якого працює понад 140 організацій, які декларують свою прихильність до міжнародних бізнес-проектів. У частині імплементації стратегічних підходів до КСВ в Україні виступають такі філії, як: “ТНК – ВР Україна”, “Ніссан Мотор Україна”, “Ернст енд Янг”, “Хюндай Мотор Україна”, “СКМ”, група “Приват” та ін. Також в нашій державі функціонує низка організацій, в обов’язки яких входить сприяння розвитку суб’єктів господарювання: консультативна рада з розробки Національної концепції розвитку соціальної відповідальності бізнесу; центр розвитку корпоративної соціальної відповідальності; спільнота соціально відповідального бізнесу в Україні.

За роки, протягом яких на міжнародному рівні обговорюється проблема соціальної відповідальності, спостерігається зміна понять, що потребує негайного коригування. Мова йде про те, що практично в усіх міжнародних документах прослідковується ідея, що соціальну відповідальність здебільшого повинні взяти на себе не корпорації, а інші носії процесу глобалізації. Звідси стає очевидною необхідність у новому терміні, який би мав більш широке тлумачення, ніж соціальна відповідальність корпорацій. Завданням інших носіїв процесу глобалізації – держави, міжнародних і національних організацій – є сприяння та створення умов для ТНК у вирішенні соціальних проблем, що спричинені процесом глобалізації [3]. Тому майбутні дослідження в частині становлення інституційного поля корпоративної взаємодії мають бути зорієнтовані на розробку міжнародно-уніфікованих стандартів діяльності ТНК, кодексів та етичних домінант КСВ.

Висновки. В умовах глобалізації інституціоналізація світової економічної системи перебуває на стадії формування. Глобальні виклики сучасності, виникнення нових вимог до діяльності ТНК, зумовлених появою соціальноорієнтованого типу господарювання, з одного боку, та багатогранний вплив корпоративного сектору на міжнародні організації, національні уряди, глобальні ринки – з іншого, потребує зміцнення його регулюючих механізмів, створення уніфікованих норм і правил взаємодії – інституційного поля міжнародних економічних відносин.

Світова система соціальних послуг в умовах глобалізації зазнає суттєвих трансформацій, які знаходять своє матеріальне втілення на рівні рушійних сил: зростання відкритості національних суспільств, розвиток соціальної та інформаційно-комунікаційної інфраструктури, диверсифікація соціальних запитів суспільства в частині соціалізації світової економіки, інтернаціоналізація виробництва, превалювання третинного сектору економіки. Іншим аспектом трансформаційних змін виступає векторна спрямованість соціальних потреб, яка знайшла своє відображення в освіті, охороні здоров’я, захисті довкілля та прав людини. Відповіддю на такий дизайн трансформацій стає більш креативний механізм реалізації цих запитів: диверсифікація соціальних послуг та суб’єктів їх надання, осучаснення інтернаціонального рівня послуг, міжнародна стандартизація якості соціальних послуг.

Для досягнення соціальної рівноваги Україні необхідно переорієнтувати свій курс на інституційне забезпечення формування системи соціальних послуг європейського типу, що стане результатом економічних реформ. Тільки за таких умов можлива імплементація європейських соціальних стандартів на всіх рівнях.

Література

1. Баюра Д. Формування систем корпоративного управління на засадах соціальної відповідальності / Д. Баюра // Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. – 2013. – №10 (151). – С. 18–21. – (Серія : Економіка).
2. Дацій Н. В. Роль міжнародних стандартів у процесі розвитку та оптимізації інституту корпоративного управління [Електронний ресурс] / Н. В. Дацій. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv /cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/vamcudu_2011_1_4.pdf.
3. Сазонець І. Л. Пріоритети концепції “економічного імперіалізму” в дослідженні соціальної відповідальності транснаціональних корпорацій як формальних інститутів [Електронний ресурс] / І. Л. Сазонець // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 4. – С. 54–61. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2012_4_6.
4. Марущак Н. Корпоративна соціальна відповідальність в Україні в контексті світового досвіду / Н. Марущак // Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. – 2012. – Вип. 138 – С. 68–71. – (Серія : Економіка).
5. Головка А. Постіндустріальна трансформація світового господарства в контексті формування концепції соціальної відповідальності ТНК [Електронний ресурс] / А. Головка // Ефективна економіка. – 2013. – № 9. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_9_41.
6. Garriga E., Mele D. Corporate Social Responsibility Theories: Mapping the Territory / E. Garriga, D. Mele // Journal of Business Ethics. – 2004. – №53. – P. 51–71.
7. Jamali D. The CSR of MNC Subsidiaries in Developing Countries / D. Jamali // Global, Local, Substantive or Business Ethics. – 2010. – № 93. – P. 181–200.
8. Глобальний договір ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.globalcompact.org.ua>

References

1. Bayura, D. (2013). Formation of corporate governance system on the basis of social responsibility. *Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University. Series: Economics*, No. 10 (151), pp. 18-21 [in Ukrainian]
2. Datsiy, N. (n. d.). The role of international standards in the development and optimization of corporate governance institutions. Retrieved from: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv /cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/vamcudu_2011_1_4.pdf [in Ukrainian]
3. Sazonets, I. L. (2012). Priorities of the concept of “economic imperialism” in the study of social responsibility of transnational corporations as formal institutions. *Actual problems of economy*. No. 4, pp. 54-61. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2012_4_6m [in Ukrainian]
4. Marushchak, N. (2012). Corporate social responsibility in Ukraine in the context of international experience. *Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University. Series: Economics*, No. 138 (68-71) [in Ukrainian]
5. Holovko, A. (2013). Post-industrial transformation of the world economy in the context of corporate social responsibility of TNC. *Efficient economy*, No. 9. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_9_41 [in Ukrainian]

6. Garriga, E., Mele, D. (2004). Corporate Social Responsibility Theories: Mapping the Territory. *Journal of Business Ethics*, No. 53, pp. 51-71.
7. Jamali, D. (2010). The CSR of MNC Subsidiaries in Developing Countries: Global, Local, Substantive or Business Ethics. No. 93, pp. 181-200.
8. UN Global Compact. (n. d.). Retrieved from: <http://www.globalcompact.org.ua> [in Ukrainian]

Редакція отримала матеріал 24 травня 2016 р.